

SAYI 38 • 2011

OSMANLI ARAŞTIRMALARI
THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

İSAM

Hilal Kazan,

XVI. Asırda Sarayın Sanatı Himayesi,

İstanbul: İslâm, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Vakfı (İSAR), 2010, [6] + 403 sayfa.

Osmanlılarda sanatın himayesi, son dönem Osmanlı araştırmaları arasında yeni bir alan olarak ilgi çekmeye başladı ve gerek Avrupa'da ve gerekse ülkemizde sayıları hızla artan yayınlar bu alanda önemli bir boşluğu doldurdu. Özellikle edebiyat alanında himayeye ilgili yayınlar ülkemizde bu çalışmalara öncülük etti. Hilal Kazan'ın *XVI. Asırda Sarayın Sanatı Himayesi* adlı çalışması, edebiyatın yanı sıra bütün güzel sanatlar alanında himaye meselesini incelemesi ve konusu bakımından orijinal bir çalışma mahiyetindedir. Eser Osmanlı arşiv belgelerine dayanılarak hazırlanması sebebiyle dikkate değer yeni bilgi ve belgeler sunmakta olup özellikle Topkapı Sarayı'nın bu alandaki rolü çok ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuştur.

Topkapı Sarayı Osmanlı tarihi için çok büyük bir anlam ifade eder. Bu mekan 15. yüzyıldan itibaren idarî merkez ve hususî ikâmet mahalli olma özelliğinin yanı sıra bütün İslâm coğrafyasının alanında en mahir sanatkâr ve üstadlarının toplandığı bir güzel sanatlar akademisi ve sanatların uygulamalı olarak öğretildiği ve icra edildiği bir atölyeler kompleksi hüviyetini kazanmıştır. Hilal Kazan'ın çalışması, meslek örgütleri (cemaatler) halinde teşkilatlandırılan bu yüksek sanat okulu usta

ve şakirdlerinin XVI. yüzyıldaki teşkilat yapılarını ve bu teşkilata mensup bireylerin himaye biçimlerini her sanatkâr grubu için ayrı ayrı ortaya koymaktadır.

Eser girişten sonra üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Girişte Osmanlı'da sanatın himayesine kısaca temas edilmiştir. Birinci bölümde sanatkârların himayesinde öne çıkan mekanlar olarak saraylar ve şehzade ile paşa konakları üzerinde durulmuş ve himaye yolları ve çeşitleri incelenmiştir. Bu bölümde öncelikle Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren sarayların ve özellikle de Topkapı saray komplekslerinin gelişimi incelenmiştir. Saraylardan sonra şehzade sancaklarına ve paşa konaklarına da himaye ve kültür ortamlarını geliştirici mekanlar olarak temas edilmiştir. Paşa konakları arasında sayılan Mahmud, İskender ve İbrahim Paşa konakları büyüklük ve himaye açısından sultan sarayları ile rekabet edebilecek ihtişamdadır. Bunlar Osmanlı sistemine sanatkâr yetiştirme bakımından da sultan sarayı ile adeta yarış halindedir.

Birinci bölümde üzerinde durulan diğer bir husus ise himaye yolları ve çeşitleri olup burada da sanatkârların Osmanlı sultanları tarafından hangi vesilelerle madden desteklendiği anlatılmış ve bayram, taziye, açılış töreni, sünnet düğünleri gibi özel gün ve törenlerin sanatkârların desteklenmesi açısından önemine işaret edilmiştir. Sanatkârların saraya sundukları eserleri dolayısıyla aldıkları para ve giysiler de ayrıca değerlendirilmiştir. Sarayın himaye biçimlerinin sürekli ve düzenli ödemeler haline dönüştüğü maaş ve tımar tahsisleri ise sanatkârları saraya doğrudan bağlantılı meslek örgütleri (cemaatler) haline getirmiş ve saray sanatkârları sınıfı 15. yüzyıldan itibaren yeni bir elit zümrenin oluşumunu sağlamıştır.

Eserin ikinci bölümü, sanatkârların en büyük hamisi olarak sultanlar ve şehzadelere tahsis edilmiş ve bu bölümde Yıldırım Bayezid'den III. Murad'a kadar sultan ve şehzadelerin şahsında himaye sisteminin gelişimi incelenmiştir.

Üçüncü bölümde "Himaye Edilen Sanat ve Sanatkârlar" başlığı altında ehl-i hiref unvanıyla özel bir zümre teşkil eden saray sanatkârları, icra ettikleri sanat dallarına göre gruplandırılarak incelenmiştir. Bu bölümde kitap, maden, silah, ahşap, giyim alanında faaliyet gösteren 25 farklı meslek örgütü (cemaat) tanıtılmış ve bunların arasında sanatlarında öne çıkmış isimler üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ayrıca edebiyat ve musiki alanında faaliyet gösteren sanatkârlara da yer verilmiş; kadın sanatçılar da ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

Eserin sonunda sanatkârlara verilen para ve kumaş türü hediyelerin sanat dallarına ve sanatkâr adlarına göre düzenlenmiş tabloları verilmekte olup bu tablolar eserin mahiyetinin anlaşılmasını kolaylaştırmasının yanı sıra biyografik çalışmalar için de mühim bir malzeme temin etmektedir. Listeler bu haliyle, bir sanatkârın

saraya mensûbiyet dönemini veya saraya sunduğu eserleri dolayısıyla sarayla olan bağlantısının ne oranda sürdüğünü/sürekli olduğunu göstermektedir.

Eser surnamelerden seçilmiş minyatürlerle ve sanatçıların eserlerinden seçilmiş örneklerle görsel olarak da zenginleştirilmiştir. Fakat bunlar çok sınırlı sayıdadır. Eserin sonraki basımlarında bunların sayısının ve baskı kalitesinin daha yüksek olması eseri daha da değerli kılacaktır.

Bilgin Aydın

Tuba Işınsu Durmuş,

Tutsan Elini Ben Fakirin –Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği–,

İstanbul: Doğan Yayıncılık, 2009, 115 sayfa.

Türkiye’de Osmanlı edebiyatı üzerine olan literatür, metodoloji yönünden başka sahalarla karışmaksızın sahanın kendi içinde ve “şahıs, dönem, akım, kavram veya konu bağlamında inceleme” yönünde bir eğilim arz etmektedir. Ancak son dönemlerde yapılan çalışmalar sayesinde saha “disiplinlerarası” olma özelliğini taşıyor hale gelmiştir.

Osmanlı Devleti içinde II. Selim devri (1566-1574) sonuna kadar devlet-sanatçı (padişah-şair) ilişkisini inceleyen *Tutsan Elini Ben Fakirin*, bu türden –disiplinlerarası- bir çalışma olup bu konu üzerine müstakil olarak kaleme alınan ikinci eserdir. İlki, bir Osmanlı tarihçisinin Osmanlı tarihi perspektifinden patron-sanatçı ilişkisini ele aldığı *Şair ve Patron*’dur (Halil İnalçık, Doğu Batı Yayınları, 2003).

Tuba Işınsu Durmuş’un Bilkent Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde hazırladığı doktora tezinin kitaplaşmış hali olan bu eserde, Osmanlı edebiyatı sahasında hamilik sisteminin nasıl çalıştığı ve sanatçıların bu sistem içerisinde sanatlarını nasıl ürettikleri anlatılmaktadır.

Bilindiği gibi Ortaçağ boyunca benzer yapılarla hem doğu hem de batıda var olan bir sistemdir hamilik. Teorik düzeyde ve hamilik bağlamında şairi ve şairlik mesleğini inceleyen bu eserde Durmuş, şairliğin gücünü Osmanlı padişahlarının iltifatlarından alan ve topluma katkı sağlayan bir konumda olduğunu söyleyerek, hamilik sistemi ile şairliğin birbirinden beslenen bir yapıya sahip olduğunu iddia etmektedir. Yazar bu iddiasını, doğu toplumlarında önceden süregelen “caize”